

Gedicht Water – Koleka Putuma

De herinnering van naar het strand te gaan op Oudejaarsavond
is er een die ik deel met mijn nichtjes en de meeste Zwarte mensen.
Hoe de ouderen ons verboden te diep te gaan
te giechelen en te spatten in onze zwarte panty's
en Shoprite plastieken zakken die rond onze nieuwe vlechten gewikkeld waren
verhinderend ons op de golven te surfen
uit vrees dat we een hoop zwartheid zouden zijn, door het getij weggesleurd,
om nooit meer weer te keren,
als afval.

De ouderen verboden het ons alsof de oceaan aan voedselvergiftiging lijdt.
Ik vraag me af waarom ik het gevoel heb te verdrinken
telkens wanneer ik naar de zee kijk,
dit en je dan ongelofelijk klein voelen.
En ik hoor vaak het grapje
over Zwarten die niet kunnen zwemmen,
die bang zijn van water.
Ze lachen ons uit
en vaak hebben we onszelf uitgelachen
voor de manier waarop we ons gezicht afdrogen wanneer we uit het water komen
vergelijk het met hoe zij het doen, allemaal als in Baywatch.
en hoe wij zo vulgair zijn met onze poses en kronkels.
Maar iedere keer dat onze huid onder water gaat,
is het alsof de rietstengels nog weten dat ze ooit kettingen waren,
het water, onrustig, wenst dat het al de slaven en schepen op de kust zou spuwen,
compleet zoals ze volgestouwd waren, gevaren hadden en verzonken waren.
Het zijn hun tranen die de zee zilt gemaakt hebben,
daarom branden onze irissen telkens weer wanneer we kopje onder gaan.
Iedere keer traumatiseert onze huid de zee opnieuw.

Ze lachen met ons
omdat we niet in staat zijn ons in iets te gooien dat als instrument gediend heeft in
een poging ons uit te roeien.
Voor jullie is de oceaan er voor surfplanken, boten en zonnebruin en al de coole dingen die je daar
onder water doet in jullie badpakken en duikersbrillen.
Maar wij, zijn gekomen om hier gedoopt te worden.

We zijn gekomen om de andere wereld te beroeren.
We zijn gekomen om hier onze doden met de levenden te verbinden.
Ons respect voor water noemen jullie angst.
Het lef om ons over het water te verkopen en te vermoorden
en ons dan uit te lachen omdat we er schrik voor hebben.
Het lef om over het water aan te komen en bij ons binnen te vallen.
Indien dit land echt van jullie was,
doe dan het gebeente van de kolonisten herrijzen en gebruik het als een kompas.
Hou op zwarte lichamen als toeristengids te gebruiken
of als plek voor jullie authentiek Afrikaanse ervaring.
Zijn we het niet beu voor jullie te dansen?
Rond te draaien en op commando te zingen?

Zijn we het niet beu om als een hoop zwartheid samen te komen
als verzoening om gewoon hier te zijn?
Om God te smeken ons van een oorlog te redden die wij niet begonnen zijn.
Te marcheren voor een zaak die door de ondraaglijkheid van ons bestaan veroorzaakt is.
Onze handen omhoog te steken om niet te worden beschoten.
Onze handen in de kerk te heffen om te bidden om bescherming,
en ook daar worden we beschoten,
met de handen omhoog.

Invasies zijn heel natuurlijk voor jullie volk.

Ben je gekomen om ons ook van onze plekken van eredienst te beroven.
Ook gekomen om ons in de gevangenis te vermoorden.
Ook dat is niet nieuw.

Te veel blanken spelen hier God.
Te veel blanken doen hier het werk van God.

En deze God van hen geeft me buikkrampen.
Hij en ik hebben een ingewikkelde relatie.
Deze blauwogige blonde Jezus die ik op de zondagsschool volgde
deed onze soort het hoofd buigen voor een blanke en patriarchale hemel,
buigen voor een Christus, zijn zoon, en 12 apostelen.
Wisten wij veel...
En jullie willen alleen maar die bijbel verstaan die bij jullie agenda past.
Jullie zijn zo vrij geweest het begrip God te koloniseren,
God een geslacht en een huidskleur te geven,
en een naam in een taal waarvoor we onze monden moesten verdraaien.
Godslastering is slavernij in het evangelie wikkelen en dat vrijheid noemen.
Godslastering is zien dat mijn mensen hetzelfde evangelie gebruiken om elkaar
tot slaaf te maken.

Sinds de tijd van Elias zijn we geprogrammeerd om voor blankheid te knielen,
en we zijn er niet eens zeker van dat Elias wel heeft bestaan,
omdat wie de Bijbel ook schreef ons er niet bij rekende.
Maar ik wil liever bestaan in dat God-deloos heilige boek
dan in de geschiedenisboeken die de waarheid niet vertelden.
Over ons. Voor ons. Namens ons.
Als je echt onze verhalen wilde schrijven,
had je dit moeten doen in de talen van onze moeders,
de tongen die je afsneed toen je hun een nieuwe taal aanleerde.

We worden het nooit eens.
Toch vraagt men ons met de onderdrukkers te dineren
en hun vergiffenis op te dienen.
Hoe,
wanneer de enige ingrediënten die ik heb verdriet en woede zijn?

Nog iemand (die er uitziet als ik) stierf vandaag.
Nog iemand (die er uitziet als ik) werd vandaag vermoord.

Dat moet het gespreksonderwerp aan tafel worden
zodat we daarna deze bittere maaltijd kunnen wegspoelen met vergetelheid.

En dan gaan we zwemmen.
Gewoon voor de lol. Gewoon voor de lol.

Toespraak Franck Ploum

1.

Geloof dat niet bevrijdt. Daar kunnen ze in Zuid-Afrika van meepraten. Bijna een eeuw lang is met de hand op de bijbel een systeem van rassenongelijkheid in stand gehouden. Vóór die periode is door kolonisatie eeuwenlang met de hand op de bijbel de zwarte bevolking ontmenselijkt, verhandeld, gemarteld en uitgemoord. Sinds 1994 heeft Zuid-Afrika een democratisch gekozen regering. Maar iedereen ziet dat het niet goed gaat. Voor de overgrote meerderheid van de zwarte Zuid-Afrikanen is er niets veranderd in hun sociaaleconomische uitzichtloze situatie. Een kleine bovenlaag heeft zich opgewerkt, en zoals Stef Bos zingt in zijn lied 'tijdbom':

*de dictatuur van toen
is nu de dictatuur van geld,
het kapitaal is aan de macht
en Steve Biko draait zich om in zijn graf
want wat hij ziet maakt hem ziek
de tydbom tikt.*

Koleka Putuma werd in 1993 geboren, een jaar voor die eerste democratische verkiezingen in Zuid-Afrika. In 2017 debuteerde ze met de bundel 'Collective Amnesia' – 'Collectief geheugenverlies'. Het debuut werd onmiddellijk een bestseller.

In de bundel bepleit ze dat een collectief geheugenverlies bestreden moet worden, namelijk dat van Zuid-Afrika, witte Zuid-Afrikanen in het algemeen, en mannen in het bijzonder. De bundel is niet alleen een aanklacht tegen neokolonialisme en een worsteling met religie die kwaad afdekt, het is ook een feministische bundel die de vrouwelijkheid, homoseksualiteit, en queer viert en eert en de man en zijn witte en zwarte mannelijke blik op de werkelijkheid bekritiseert.

Vanaf het verschijnen van de bundel is ze een van de belangrijkste jonge Zuid-Afrikaanse dichters. Haar werk raakt aan de actualiteit, is actualiteit. Het gaat over alles waar mensen tot op vandaag tegenaan lopen: ras, homofobie, macht en onmacht. En het gaat over het nog onverwerkt koloniaal verleden dat voor een groot deel het leven van de jonge generatie van na de apartheid bepaalt en kleurt.

2.

Putuma wordt geboren in de provincie Oost-Kaap en groeit op in Bellville, een voorstad van Kaapstad. Een christelijk gezin van acht kinderen en twee zelfbewuste ouders. Twee ouders die vanuit het geloof in een vrij en eensgezind nieuw Zuid-Afrika - waarin voor iedereen alles mogelijk is - ook hun kinderen stimuleren het beste uit zichzelf te halen. Tot ze gaat ontdekken dat dit optimisme van haar ouders eigenlijk nergens op gebaseerd is. De regenboognatie van een vrolijk, bontgekleurd, intercultureel Zuid-Afrika, waarin alle tradities en talen gelijk zijn, is een mythe. Ze zegt: 'De regenboognatie bedekt alleen maar de rotzooi en het vuil van het werkelijke Zuid-Afrika waarin we moeten leven. Laten we de boel opruimen, vandaag!'

Met opruimen doelt Putuma vooral op het gesprek. Want dat is wellicht het grootste verwijt dat ze mensen in haar land maakt: er wordt niet over de rotzooi gesproken. Tussen blanken en zwarten niet, maar ook tussen zwarten onderling niet. 'We doen alsof het niet bestaat, we houden de mythe met elkaar in stand.'

Haar poëzie poogt het stilzwijgen te doorbreken. Dat wordt haar niet altijd in dank afgenomen. Onder witte Zuid-Afrikanen zeker niet, maar ook niet binnen de zwarte gemeenschap. In de eigen gemeenschappen krijgt ze het verwijt dat ze de onderlinge solidariteit binnen de zwarte

gemeenschap doorbreekt. Een verwijt dat ze pareert door de machocultuur en de masculiene structuren in eigen kring aan de kaak te stellen, of zoals ze in haar gedicht 'zwarte solidariteit' schrijft:

*'Het lijkt alsof jullie solidariteit verankerd is
in het ondermijnen van de strijd van zwarte vrouwen.'*

En veel blanken hebben het er echt moeilijk mee. Zeker het gedicht 'water'! Wanneer dat op festivals voorgedragen wordt verlaat menig blanke de zaal. En TEDx waar ze in 2015 dit gedicht voor het eerst voordroeg, vraagt haar een paar weken na haar optreden of ze toestemming geeft haar optreden online te zetten, maar het gedicht 'water' zal eruit gemonteerd worden. Putuma is woest. De zwarte vrouwen stem wordt weer monddood gemaakt.

3.

Ze staat echter niet alleen in haar woede. Haar woede is kenmerkend voor veel Zuid-Afrikaanse jongeren uit de zogenoemde 'born free-generatie. Ja zeker, vrij geboren, na de apartheid, maar wel in een land waar de ongelijkheid alleen maar groter wordt. En waar de koloniale erfenis en de apartheidsjaren zorgen voor gigantische verschillen tussen arm en rijk, op het gebied van cultuur, ras, politiek, economie en grondbezit.

Ik moet bij het lezen van Putuma's gedichten vaak denken aan de bijbelwetenschapper Egbert Rooze. Egbert overleed veel te jong in de coronatijd aan complicaties na een galoperatie. Hij was als predikant nauw verbonden met de protestantse kerk in Zuid-Afrika en het verzet tegen apartheid o.l.v. Beyers Naudé. In leerhuizen uitte hij vaak zijn kritiek jegens Nelson Mandela en Desmond Tutu. Daar had hij enerzijds groot respect voor, maar hij wilde niet blind zijn voor wat er ook fout is gegaan. En een van die zaken is de snelkookpan van de waarheidscommissie, waarna alles met een schone lei moest beginnen en het verleden achtergelaten moest worden.

Maar herstellende gerechtigheid heeft nooit plaats gevonden, stelde Egbert Rooze dan steeds. Nu 30 jaar later is nog steeds 90 procent van de vruchtbare landbouwgrond in handen van de blanken, nog steeds is er geen fatsoenlijk onderwijs in de townships. Nog steeds hebben de onteigende zwarten hun goederen en land en huizen niet teruggekregen. Die waarheid doet mij altijd een beetje pijn in mijn Mandela-fan oren. Maar feit is natuurlijk wel dat Rooze gelijk had en heeft. En het zal die pijn zijn die in de afwijzing van de blanken schuilgaat bij het horen van een gedicht als 'water'.

4.

In dit gedicht roept Putuma de gevoelens op die een zwarte Zuid-Afrikaan heeft bij een dagje naar het strand. De zee, het strand is niet de plek om lekker te snorkelen of te liggen zonnen. Het is de plek die herinnert aan de slavenboten, over water werd het volk ontmenselijkt en verhandeld. Het is de plek die herinnert aan het feit dat ze gedwongen gedoopt werden tot volgelingen van een blanke Jezus, met een blanke God en een blank engelenkoor. Of zoals ze verwoordt in haar gedicht 'opgroeien als Zwarte en Christen':

*'De eerste man die je leert te vereren is een blanke
Dan ga je naar school en leer je hetzelfde*

....

*Het evangelie, zo breekt blankheid in onze huizen binnen
en duwt ons op de knieën.'*

Putuma klaagt de 'jullie' aan in haar gedicht water. 'Jullie, dat zijn de Witte Zuid-Afrikanten, de geprivilegieerden.

*'Te veel blanken spelen hier voor God.
Te veel blanken doen hier het werk van God.'*

5.

De jonge generatie is het zat om slachtoffer te zijn van iets waar ze part nog deel aan hebben gehad. Ze zijn het zat om aan de tafels van de blanken aan te schuiven, of aan de tafels van de kleine bovenlaag van de zwarte bevolking die geprofiteerd heeft van de ommekeer en zich vervolgens schandelijk verrijkt. Ze willen, aldus Putuma, nog onder één voorwaarde aan tafel zitten:

Nog iemand (die er uitziet als ik) stierf vandaag.

Nog iemand (die er uitziet als ik) werd vandaag vermoord.

Dat moet het gespreksonderwerp aan tafel worden

zodat we daarna deze bittere maaltijd kunnen wegspoelen met vergetelheid.

Het gesprek, dat met het einde van de waarheidscommissie verstild en verstomd is, moet weer gevoerd worden. En dat gesprek moet leiden tot helende gerechtigheid. Dan kan bevrijding pas de ruimte krijgen.

6.

Hoe water een zo tegengestelde betekenis kan hebben. Iemand zei deze week dat het lastig voorstellen is dat iets waarvan jezelf zo kunt genieten: het ruizen van de zee, de golven, de wind, dat dit voor een ander – overigens heel begrijpelijk - zo zwaar en met dood beladen is. Dat is waar.

Die tegenstelling van betekenis vinden we ook in de bijbel. Water is in eerste instantie bedreiging, doodsangst, oervloed die vernietigt. De zee staat voor ondergang. Daar tegenover wordt 'levend' water geplaatst, dat water komt niet van of uit de aarde, maar van God. Het water van de ondergang moet overwonnen worden. Jezus is het kwaad de baas, hij loopt over het water, hij eist van de zeestorm dat hij gaat liggen.

Zoals in de bijbel de zee symbool is voor ondergang, zo werd de zee voor de bewoners van Zuid-Afrika letterlijk, dood en ondergang: met boten kwamen de kolonisten aan land, met boten werden bewoners afgevoerd en aangevoerd, de zee is het graf voor duizenden en duizenden zwarte Afrikanen van het hele continent. Alleen het gesprek en de erkenning en de herstellende gerechtigheid kan ze tot leven wekken: dan kan de zee haar levende doden teruggeven en ze zullen verrezen staan voor de Ene, geroepen om te leven, een menselijk bestaan.

En dan gaan we zwemmen.

Gewoon voor de lol.

Gewoon voor de lol.

Zeg Amen. Dat het zo moge zijn.